

TRESTNÍ ŘÍZENÍ PROTI PRÁVNICKÝM OSOBÁM Z POHLEDU NĚKTERÝCH ZÁSAD TRESTNÍHO PRÁVA PROCESNÍHO

JOSEF KUČHTA

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika

Abstrakt v rodném jazyce

Článek se zabývá obecně možnostmi procesní úpravy trestání právnických osob, postavením norem upravujících trestní řízení proti právnické osobě v systému trestního práva procesního, ochranou právnických osob v trestním řízení z pohledu základních práv a svobod a práva na spravedlivý proces, vybrané zásady trestního řízení aplikuje na právnické osoby.

Klíčová slova v rodném jazyce

Právnické osoby, základní zásady, trestní právo procesní, právo na spravedlivý proces, presumpce nevin, zastupování právnických osob, dohadovací řízení.

Abstract

The article generally answers to possibilities of proceeding of punishment of juristic persons, position of norms that concern penal proceeding against juristic persons in system of penal proceeding law, protection of juristic persons in penal proceeding of point of view basic rights and freedom for fair proceeding, applies the chosen principles of penal proceeding law to juristic persons and their proceeding.

Key words

Juristic persons, basic principles, penal proceeding law, right for fair proceeding, presumption of innocence, substitution of juristic persons, plea bargaining.

1. OBECNĚ O MOŽNOSTECH PROCESNÍ ÚPRAVY TRESTÁNÍ PRÁVNICKÝCH OSOB

Diskuse o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob a jejich trestání je již delší dobu předmětem diskusí nejen v evropském rámci, ale pozornost jí věnuje i naše teorie a částečně i praxe. Česká literatura zaměřená na toto téma se zabývá pravidelně problematikou základů trestní odpovědnosti a trestání právnických osob, řízení proti právnickým osobám je však oblastí, která bývá často opomíjena.¹ Pokud je otázka trestního řízení zmiňována, pak pouze v souvislosti s některými dílčími trestněprocesními otázkami.² Zavedení úpravy trestní odpovědnosti právnických osob je však nepochybně neodmyslitelně spojeno se změnami v dosavadním trestním řízení proti fyzickým osobám. V této souvislosti je třeba prioritně řešit otázku použitelnosti zásad trestního práva procesního a jeho institutů zejména v návaznosti na jejich aplikaci vůči fyzickým osobám, kterým jsou ústavně i mezinárodněprávně zaručeny. Zákonodárce by si při úvahách o této trestní odpovědnosti měl položit např. i takové trestněprocesní otázky:

¹ Např. poslední monografie (Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, Linde Praha 2007) se procesními aspekty vůbec nezabývá).

² Např. Šámal, P.: K trestní odpovědnosti právnických osob, In: Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky, sborník příspěvků z konference konané dne 17.4. 2000, MU Brno 2000, č. 246.

- Jsou ústavní a mezinárodněprávní limity úpravy trestního řízení použitelné i v řízení ve věcech právnických osob
- Jaké obecné zásady trestního řízení a v jaké míře lze vztáhnout na řízení proti právnickým osobám
- Zda by mělo být vytvořeno specifické procesní právo pro právnické osoby nebo zda vystačit pouze s několika speciálními ustanoveními trestního řádu
- Jaký je vztah obou systémů procesních norem v rámci trestního práva procesního
- Zda má prioritu postih osoby fyzické ve vztahu k právnické, zejména při provádění procesních úkonů.

Vedle toho by samozřejmě měly být řešeny i zcela konkrétní problémy, jako je např. otázka zastupování právnické osoby v řízení, její obhajovací práva, užití zajišťovacích opatření, vznik a změny právnické osoby, možnost širšího prosazení zásady oportunity ve vztahu k osobě právnické apod.

Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který byl předložen poslanecké sněmovně v roce 2004 a byl jí zamítnut, rozhodně nedával na všechny tyto otázky uspokojivé odpovědi. Z paragrafovaného znění a důvodové zprávy lze pouze vyčíst, že návrh počítal s tím, že nebude vytvořeno speciální procesní právo pro právnické osoby, nýbrž že počítal spíše s velmi kusou procesní právní úpravou s rozsáhlým subsidiárním použitím trestního řádu. Podle § 1 návrhu se má v trestním řízení proti právnické osobě užit trestního řádu, nestanoví-li tento návrh jinak a není-li to z povahy věci vyloučeno. V procesní části návrhu jsou upraveny spíše jen některé dílčí odchylky od trestního řádu, přičemž úprava je velmi stručná, což ještě ve větší míře platí o důvodové zprávě. Velký prostor by tak měl být dán aplikační praxi, přičemž se jí neposkytují vhodná a dostatečně přesná aplikační vodítka. To může mít negativní vliv zejména v případě základních zásad, právě jejichž úkolem je zejména zajišťovat jak jednotný výklad, tak právní jistotu. Právě vzhledem i k teoretické nejasnosti koncepce tohoto řízení bych chtěl poukázat alespoň na následující obecnější problémy:

2. POSTAVENÍ NOREM UPRAVUJÍCÍCH TRESTNÍ ŘÍZENÍ PROTI PŘÁVNICKÉ OSOBĚ V SYSTÉMU TRESTNÍHO PRÁVA PROCESNÍHO

Trestní odpovědnost právnických osob je v právních řádech většiny evropských zemí upravena tak, že buď existuje paralelní trestní předpis, který nad rámec trestního zákona upravuje specifika, jež jsou spojena s trestní odpovědností právnických osob, a to bez odkazu na trestní zákon (např. Slovinsko nebo Rakousko), nebo je tato otázka řešena zvláštními ustanoveními samotného trestního zákona (např. Francie, Finsko, Švýcarsko). To platí i pro oblast práva procesního, kde je možno často se setkat s tím, že řízení proti právnickým osobám není fakticky ani právně odděleno od řízení vedeného proti fyzické osobě. Právní úprava často počítá s tím, že v jedné věci bude vedeno řízení proti osobě fyzické i právnické, přičemž toto řízení může být často vedeno jako společné, kde se procesní úkony budou provádět současně proti oběma účastníkům, resp. obviněným. Vzájemný poměr mezi těmito dvěma řízeními bývá určen tak, že při provádění procesních úkonů bude mít přednost provedení úkonů vůči osobě fyzické. bude mít přednost provedení úkonů vůči osobě fyzické.

Takové řešení, které považuji za rozumné, převzala i návrh české právní úpravy. Není totiž reálné požadovat úplné oddělení procesního trestního práva ve vazbě na individuální a kolektivní trestní odpovědnost a vytvoření dvou na sobě úplně nezávislých specializovaných trestních procesů, i když lze najít i určité protiargumenty. Je možné založit je například na tom, že současný trestní řád zaměřuje všechny své zásady a instituty na individuální jednání fyzických osob jako důsledek potřeby realizovat ochranu jejich základních práv a svobod. Dále se zdá být zřejmým, že trestný čin právnické osoby se bude poněkud lišit od trestného činu osoby fyzické, ale dosavadní instituty trestního práva jsou uzpůsobeny aplikaci norem upravujících trestné činy osob fyzických. Samostatnosti by mohl nasvědčovat i fakt, že v jiných právních odvětvích bývá obvyklé že se odlišně upravují podmínky odpovědnosti pro osoby právnické i fyzické (např. ve správním právu v úpravě přestupků a tzv. jiných správních deliktů).

Tyto uvedené argumenty je však možné i zpochybnit. Tak např. totožnost skutku nemusí být mezi fyzickou a právnickou osobou vždycky úplně totožná (např. podle § 6 Návrhu je možné v případě zanedbání kontrolních opatření hovořit o jakési „quasi formě“ spolupachatelství či účastenství právnické osoby na činnosti osoby fyzické, někdy může trestný čin právnické osoby zahrnovat celou řadu trestných činů či forem účasti více fyzických osob, z nichž některé nemusí být ani trestnými činy např. podle formy zavinění). Prakticky vždy však bude možno dovodit objektivní souvislost, stejně tak budou mít činy identický objekt i následek. Tyto uvedené rozdíly podle mého názoru zatím nejsou na újmu tomu, aby řízení probíhalo jako společné.

Co se týče rozdílnosti v jiných právních odvětvích, i zde např. v právu správním existuje podobná úprava jako navrhovaná v trestním právu, když řízení proti právnickým osobám ohledně správních deliktů se řídí speciálními ustanoveními toho kterého ustanovení obsahujícího skutkovou podstatu deliktu, nicméně i ve správním právu platí zásada subsidiarity obecného předpisu – správního řádu – pro řešení procesních otázek speciálně neupravených. Rozdíly nejsou ani ve společenské závažnosti takových deliktů, resp. trestných činů fyzických a právnických osob, naopak právě zjištění vysoké závažnosti trestných činů právnických osob je asi hlavním důvodem pro konstruování jejich odpovědnosti v oblasti trestního práva.

V úvahu lze vzít i další následné komplikace. Vytvoření autonomní úpravy trestního řízení proti právnickým osobám nezávislé na úpravě stávající by bylo činem zajisté průkopnickým, časově i obsahově velmi náročným, přičemž efektivita takové výsledné úpravy by byla nejistá. Existence dvou autonomních úprav by znamenala velkou zátěž pro orgány činné v trestním řízení a patrně by to vyžadovalo určitou specializaci orgánů a tudíž oddělené řízení, které by opět jen stěží bylo ekonomické a efektivní a zpětně by vyvolávalo potřebu dalších následných úprav zejména na hranicích stýkajících se kompetencí.

I když pro to důvodová zpráva neskýtá dostatek informací, toto byly patrně důvody, pro které si předkladatel návrhu zákona zvolil většinovou cestu a ustoupil od ambicí nalézt úpravu důsledně korespondující s charakteristikou právnických osob, když ve zvláštním zákoně upravil nejnútnejší otázky související s řízením proti právnickým osobám a subsidiárně odkázal na úpravu trestního řádu. Tato zvláštní úprava jistě není vyčerpávající, vychází však již ze zkušeností jiných států a skýtá tak již určitý podklad pro činnost orgánů činných v trestním řízení. Je na dalších novelizačních snahách a na rozhodovací praxi, aby daly správný obsah pojmům, jejichž obsah se podle pouhého textu nemusí zdát být jednoznačným, a právně regulované dosavadní trestněprocesní instituty správně aplikovaly i ve vztahu ke kolektivním subjektům.

3. OCHRANA PRÁVNICKÉ OSOBY V TRESTNÍM ŘÍZENÍ (ZÁKLADNÍ PRÁVA A SVOBODY A PRÁVO NA SPRAVEDLIVÝ PROCES)

Procesní práva, kterým se těší v trestním řízení obviněný – fyzická osoba, jsou výsledkem rozvedení práv a svobod garantovaných ústavním pořádkem nebo mezinárodními dohodami o základních právech a svobodách. Poněvadž náš návrh odpovědnosti právnických osob předpokládá řízení pro fyzické i právnické osoby jako obviněné podle shodných pravidel, může vyvstat otázka o možnosti, vhodnosti či přípustnosti vztažení těchto základních práv a svobod i na právnické osoby.

Trestní právo procesní je spoutáno řadou limitů, jejichž cílem je ochrana jednotlivce i řádného výkonu pravomoci ze strany státních orgánů. Tyto limity mají podobu ustanovení předpisů v rámci ústavního pořádku a v rámci mezinárodních smluv. Z tohoto pohledu lze podmíněně rozlišit zásady trestního procesu tam uvedené na ty zásady, které slouží k promítnutí základních práv a svobod individua, a dále ty, které jsou konkretizací obecných ústavních zásad pro realizaci státní moci v právním státě (právo na spravedlivý proces). Do této druhé skupiny patří zejména zásady, o jejichž použití u osob právnických nemůže být sporu (např. zásada obžalovací, zásada oficiality, zásada volného hodnocení důkazů). U zásad první skupiny lze naopak uvažovat o tom, zda je žádoucí užívat je ve stejném či podobném rozsahu i vůči právnickým osobám. Tyto zásady taktéž omezují výkon státní moci, avšak děje se tak v první řadě s ohledem na lidské individuum, nikoliv na potřebu státní moci samotné. Při řešení této otázky je možno vycházet z obecné teorie ústavního práva, podle níž jsou základní práva a svobody ústavně zaručena, vymezují autonomní prostory jednotlivce chráněné před zásahy veřejné moci, nelze s nimi disponovat, jsou vůči státu vymahatelná, mají povahu veřejného subjektivního práva, které nevymezuje vztah mezi jednotlivci a právnickými osobami, ale mezi jednotlivci a státem. Konkrétní nároky z nich jsou pak vázány přímo na osobu jednotlivce.³

Vymahatelnost základních práv a svobod je založena zákonem 182/1993 Sb. o Ústavním soudu. Ačkoliv Listina základních práv a svobod o právnických osobách jako nositelích základních práv a svobod přímo nehovoří, § 72 odst. 1 zákona o Ústavním soudu výslovně určuje, že osobou, která se může domáhat ochrany svých práv cestou podání ústavní stížnosti, je i právnická osoba. Takové pojetí činí právnické osoby adresáty základních práv a svobod a omezovalo by tedy možnost realizace základních procesních zásad vůči nim nikoliv právně, ale jen fakticky. Oporu pro takové tvrzení je možno nalézt i ve stanovisku Ústavního soudu, podle něhož jsou oprávněny podat ústavní stížnost fyzické nebo právnické osoby, jestliže tvrdí, že zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou.⁴ Kritériem pro to, která práva právnické osoby mít mohou a kterých se tedy takto mohou dovolávat, je povaha práva samotného. V oblasti trestního procesu půjde pak o práva a svobody, která nejsou přenositelná na právnickou osobu. Takto se právnická osoba nemůže patrně dovolávat např. práva na život, zdraví, osobní svobodu, důstojnost a čest, práva nebýt mučena atd., nebude tedy možné např. uplatňovat zásady týkající se zadržení nebo vazby. Konkrétní upřesnění lze pak ponechat na soudní judikatuře.⁵

³ Viz k tomu např. Filip, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, 2. vydání, MU Brno 2004, str. 178 a násl.

⁴ Nález ÚS ze dne 19.1.1994, sp.zn. Pl.ÚS 15/1993.

⁵ Zákon o Ústavním soudu s komentářem, ASPI Kluivert Praha 2007, str. 321.

Lze patrně resumovat, že v České republice jsou právnické osoby považovány také za adresáty většiny základních práv a svobod a mohou tedy po orgánech činných v trestním řízení požadovat, aby byly realizovány veškeré procesní zásady k jejich prosazení. Výjimky vyplývají nikoliv z právní úpravy, ale z faktického charakteru právnické osoby a příslušného základního práva či svobody. Jakékoliv redukce v použití trestněprocesních zásad, stejně jako případné zásahy do práv a svobod právnických osob musí být pak v souladu s výše uvedenými ústavními limity. I tento fakt je důležitým důvodem a vodítkem pro volbu stylu procesní úpravy řízení vůči právnickým osobám.

4. K VYBRANÝM ZÁSADÁM TRESTNÍHO ŘÍZENÍ A JEJICH APLIKACI NA PRÁVNICKÉ OSOBY

Odchylkami od řízení proti fyzickým osobám by mohla být dotčena zejména oblast dokazování, v jejím rámci pak např. zásada presumpce nevinoty, zásada vyhledávací, zásada zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností. Při řízení proti právnickým osobám zde může docházet k pochybnostem o smysluplnosti takové šíře ochrany právnické osob. Předmětem následujících stručných obecnějších úvah budou zejména šíře okruhu osob, kterým má být přiznáno postavení obviněného, a to zejména s poukazem na zákaz nutit obviněného k výpovědi, význam doznání právnické osoby z hlediska materiální pravdy, uplatňování presumpce nevinoty včetně povinnosti dokazování pro určité osoby a možnost uplatnění principu oportunitity vůči právnickým osobám.

a)

Podle § 26 odst.1 Návrhu zastupuje obviněnou právnickou osobu zástupce, kterým je fyzická osoba zmocněná ke šem úkonům, k nimž je oprávněn podle trestního řádu obviněný. Obviněným je tedy právnická osoba a podle zásady „nemo tenetur se ipsum accusare“ by tuto osobu nebylo možno nutit k tomu, aby obvinila sebe samotnou, resp. aby byla nucena k výpovědi proti sobě samé. Problémem tedy je, na jaký okruh osob jednajících v jiných vztazích za právnickou osobu by se tento zákaz měl vztahovat. V občanském soudním řízení je statutární orgán právnické osoby nebo její člen vyslýchán jako účastník a nikoliv jako svědek, otázkou tedy je, zda by se postavení těchto osob v trestním řízení, zejména statutárního orgánu, mělo omezovat na pouhou roli svědka či osoby s ediční povinností, nebo zda by měly právo odepřít svědeckou výpověď, resp. dokonce vypovídat nepravdivě. Jestliže tedy v orgánech právnické osoby figuruje více osob, ale zástupcem pro trestní řízení bude jen jedna, tato jako obviněný může odepřít výpověď, ostatní členové orgánů společnosti však budou nuceni oproti právnické osobě vypovídat. Totéž v určitém rozsahu by bylo možné vztáhnout i na ostatní osoby zastupující právnickou osobu, přičemž jejich počet může být značný. Obdobně to platí i pro ediční povinnost.

Pokud by všechny osoby zastupující právnickou osobu měly právo odepřít výpověď, mělo by to za následek podstatné ztížení možnosti prokázání trestné činnosti právnické osobě. V opačném případě je právnické osobě znemožněno, aby ke svému skutku nevypovídala.⁶ Velký dopad to pak může mít zejména na osobní společnosti, jež nemají právní subjektivitu a sankce bude dopadat přímo na společníky.

⁶ Drope, K.: Strafrechtliche Probleme bei der Einführung einer Verbandstrafe, Duncker und Humblot 2002, str. 152, 141.

Výše uvedené ustanovení § 26 Návrhu není v tomto smyslu úplně jasné, neboť podle něj je obviněným právnická osoba, jejíž zástupce má práva obviněného. Není tedy výslovně uvedeno, že tato práva nemají oba subjekty, nýbrž jen jeden z nich, což by mohlo svádět i k jinému výkladu. Přitom se uvádí, že princip nemo se ipsum accusare má lidskoprávní charakter a vztahuje se k jednotlivci, nicméně to samo o sobě nevyklučuje použití tohoto principu i u právnické osoby⁷

Domnívám se, že z praktického hlediska zasluhuje přednosti první princip, tedy jednoznačně vymezit velmi úzký okruh osob majících práva obviněného s možností odepřít výpověď. Konstituování širokého okruhu osob by vzhledem k mnohotvárnosti právnických osob vedlo k závažným problémům v dokazování až k popření samotného smyslu trestní odpovědnosti. Všechny osoby jednající za osobu právnickou není možno jednoznačně určit, rozsah jejich oprávnění je velmi rozdílný, stejně jako případné škody trestem uloženým právnické osobě jim způsobené. Vůle a jednání právnických osob mohou pocházet i od osob, které nestojí v jejich formalizovaných strukturách. Navíc tyto osoby jsou v postavení osob až zprostředkovaně dotčených újmou způsobenou právnické osobě, právnické osobě samotné také hrozí jen majetková újma nebo újma na pověsti, což nelze úplně poměřovat s tresty pro fyzické osoby. Širokým se mi jeví takové vztažení i na statutární orgány právnických osob, neboť tyto orgány mohou být v různých osobách nesterjně rozsáhlé. Navíc takovým fyzickým osobám v postavení svědka svědčí i některá oprávnění osobní povahy, jako je např. možnost odmítnout odpověď podle § 99 či 100, případně § 78 odst.2 trestního řádu. Nejpraktičtější se mi skutečně jeví omezení obviněného jen na jednoho fyzického zástupce, jak to předpokládá Návrh. Od věci by však nebylo bližší stanovení toho, zda takovým zástupcem např. musí být jen člen statutárního orgánu, osoba s formalizovaným postavením nebo kdokoliv. Samozřejmě ovšem i při takovém úzkém vymezení nastane v praxi řada pochybností dílčí povahy, např. zákazy výslechů podle § 99 trestního řádu u právnických osob, které pracují s utajovanými informacemi, kde bude třeba řešit otázku zproštění povinnosti mlčenlivosti, dále zajištění důvěrnosti informací poskytnutých obhájci zástupcem právnické osoby či jinými jejími pracovníky, otázka příkazů nadřízených orgánů zástupci ve věci využívání práv obviněného apod.

Sporné může být doznání právnické osoby v trestním řízení, zejména kdo je oprávněn se za právnickou osobu doznat a zda má mít doznání účinky v podobě upuštění od dokazování doznanych skutečností. Domnívám se, že doznání jako takové má význam v případě, pokud je učiní zástupce právnické osoby v postavení obviněného, i když zde může existovat určité riziko zneužití ze strany zástupce, zejména pokud bude určen soudem bez souhlasu právnické osoby, jak to umožňuje návrh. Stejně ovšem by mělo být přihlíženo k doznání, které je učiněno v rámci právnické osoby, které jsou oprávněny za ni jednat i v mimotrestních vztazích (např. rozhodnutím představenstva nebo jednatele).

Samotné takové doznání by mohlo mít význam hmotněprávní v rámci např. polehčujících okolností, nemělo by však by však negovat potřebu právnické osobě vinu dokázat (snad s výjimkou současného stavu podle § 314b ve spojení s § 314a trestního řádu).

b)

Obrácení, resp. posun důkazního břemene a s tím spojené presumování viny ohledně některých skutečností či prvků trestného činu je problém, který zatím není obecně diskutován

⁷ Viz opus cit. v předcházející poznámce, str. 194.

ani v zemích, které již trestní odpovědnost právnických osob zavedly. Podnětem pro úvahy může být zde fakt, že takové presumpce pro právnické osoby jsou známy v jiných právních odvětvích, např. v občanském nebo obchodním právu ve formě tzv. liberačních důvodů. Zde je však nutno poznamenat, že české trestní právo nezná pojem důkazního břemene, přičemž o jeho existenci byly vysloveny důvodné pochybnosti⁸. Toto břemeno, pokud by přicházelo v úvahu, by bylo třeba vymezit a konstituovat právě pro řízení vůči právnickým osobám. Posun důkazního břemene by byl použitelný u těch částí trestného činu právnické osoby, které jsou spjaty výlučně s právnickou osobou – jedná se především o zanedbání kontrolní a řídicí kompetence či vadnou organizaci právnické osoby podle § 6 písm. b) návrhu, které většinou tvoří jakési „pozadí“ a podmínku vlastního škodného jednání fyzických osob. Takové jednání by se mohlo přičítat právnické osobě formou jeho presumpce, neboť takové jednání nese obvykle nedbalostní charakter a není tedy zatím ve většině případů trestné, ale na závadu by nebyl ani presumpce trestného jednání fyzické osoby, ovšem za předpokladu, že by nebylo možné takto presumovat v samotném řízení vůči fyzické osobě. V praxi by to pak znamenalo, že by právnická osoba musela přinést důkaz opaku, tzn. že kontrolní řídicí i jiné povinnosti zanedbány nebyly. To by podstatně usnadnilo dokazování trestné činnosti právnických osob, neboť v mnoha případech by se muselo dokazovat dlouhodobé porušení těchto povinností, což by bylo často nereálné, neboť potřebné informace se nalézají v rukách právě této právnické osoby. Obrácení důkazního břemene by zajisté působilo dostatečně motivačně na to, aby byly potřebné informace orgánu činnému v trestním řízení poskytnuty.

Vedle okruhu presumovaných skutečností by bylo patrně nutno stanovit i míru, v jaké má právnická osoba unést důkazní břemeno, tedy zda má právnická osoba vzbudit jen důvodnou pochybnost nebo má být jí tvrzený řádný výkon kontrolních a řídicích pravomocí prokázán bez důvodných pochybností. Významný bude i charakter důkazního prostředku, kterým bude takový důkaz získáván, neboť zaměření dokazování na výkon těchto povinností v delším časovém úseku bude často negativně ovlivňovat možnost zjištění skutečností svědeckými výpověďmi a zajisté nelze očekávat, že o všech např. ústních pokynech bude vedena písemná dokumentace nebo že všechny instrukce budou sdělovány v řádné podobě.

Je třeba konstatovat, že současný návrh tyto věci výslovně neřeší, ačkoliv uvedení těchto skutečností pod § 6 Návrhu pod pojmem přičitatelnosti by nasvědčoval objektivnímu přičítání. Nepochybně by v budoucnu mělo být v případné zákonné úpravě zaujato stanovisko i k tomuto problému.

c)

V trestním řízení proti právnickým osobám by bylo vhodné ve vyšší míře brát v úvahu i účelnost a hospodárnost trestního řízení. U právnických osob se snadno může stát, že již od počátku fungují jako tzv. mrtvá schránka, která léta nevykazuje žádnou činnost, nemá obsazeny své orgány a přesto i nadále právně existuje, neboť je zapsána v příslušné evidenci. Právě s ohledem na tyto případy se jeví jako účelné zvažovat, zda v takovém případě trestní řízení proti právnické osobě vůbec zahájit, nebo spíše jen informovat orgán vedoucí tuto zákonnou evidenci, aby přikročil k provedení právních kroků ve své kompetenci (např. zrušení a následná likvidace na základě rozhodnutí rejstříkového soudu. Jiným důvodem může být snaha o korigování přísného a širokého vymezení trestní odpovědnosti, i když je zřejmé, že trestný čin je nutno pokládat spíše za exces jedince jednajícího v rámci

⁸ K tomuto pojmu v českém trestním právu viz např. Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, MS ČR 1992, str. 314 a násled., dále některé práce Fenkovy.

právnícké osoby. Nabízejí se zde možnosti použití prvků oportunity např. v tom směru, že by nebylo třeba zahájit trestní stíhání tam, kde zanedbání bylo nepatrné, činem byla způsobena malá škoda nebo právnická osoba přijala opatření k zabránění budoucím činům (zpřesněním současného ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu). Další možností je nestíhání právnické osoby tam, kde již byla pro takový skutek odsouzena osoba fyzická. Za neúčelné by dále bylo možno považovat řízení tam, kde právnická osoba má za jediného společníka osobu, která byla sama obviněna. V úvahu přichází i použití odklonů včetně speciálních, jakými může být např. dohoda o vině a trestu.⁹

Předkládaný příspěvek nemůže dát samozřejmě vyčerpávající odpovědi na všechny výše položené otázky, jeho obecnější zaměření by spíše mělo naznačit směry, jimiž by se do budoucna mohly ubírat další úvahy. Vzhledem k dosavadní nepropracovanosti problematiky a nejednotnosti názorů u nás i v nadnárodním měřítku otázky spíše klade než řeší, nicméně jeho význam by mohl spočívat právě v upoutání pozornosti odborníků z teorie a praxe, jimž by mohl dát impuls k další analýze. Vhodnou platformou pro diskusi na toto téma by mohly být nejen přípravné práce na speciálním zákoně o řízení proti právnickým osobám, ale i aktuální práce na rekodifikačním návrhu trestního práva procesního (do konce tohoto roku by měl být předložen resortní paragrafovaný návrh nového trestního řádu), když některé konkrétnější otázky by mohly být řešeny právě i v jeho rámci.

Kontaktní údaje na autora – email:

josef.kuchta@law.muni.cz

⁹ Viz k tomu Vaníček, David, trestní odpovědnost právnických osob a fyzických osob za ně jednajících, disertační práce, Brno 2007, str. 310,311